

Johan Scharffenberg og hans „Norske Aktstykker“

For Aftenposten av professor, dr. philos. Wilhelm Keilhau

Under tittelen «Norske Aktstykker til Okkupasjonens Forhistorie» har Johan Scharffenberg på Grundt Tanums forlag nylig gitt ut en bok på ikke mindre enn 422 store sider, de fleste temmelig tetttrykte.

Denne overordentlige omfang av boken skyldes imidlertid ikke en særlig intens virksomhet av overlegens egen hånd. Selv har han nemlig bare skrevet 46 sider. Av resten inneholder side 57 til 418 avtrykk av en rekke mangfoldig-jorte referater fra hemmelige møter i Stortinget og Stortingets utenrikskomité. Det første av disse møtene ble holdt i Stortinget den 19. mars 1938, det siste i utenrikskomiteen den 30. januar 1940. Dessuten finnes på s. 419–22 vedføyte en skrivelse som utenriksminister Koht 20. mars 1940 sendte til Forsvarsdepartementet, overskrevet «hemmelig»; dette dokument har overlegen — så vidt jeg erindrer — forresten offentliggjort også ved en tidligere anledning.

Hvordan kan det nu henge sammen at Johan Scharffenberg plutselig opptrer som publisist for Stortinget? Har han fått tillatelse til det? Har Stortinget funnet at han og netopp han ville være den rette til å legge referatene fra hemmelige møter fram for folket?

På ingen måte. Scharffenberg har ikke engang fått dokumentene fra Stortinget. Etter det han selv opplyser — det står på side 14 — har han direkte eller indirekte mottatt dem fra det tyske sikkerhetspolitiet som under krigen la beslag på Stortingets arkiv fra 1914 av, og senere lot ta avskrifter av viktige dokumenter. Det er disse avskrifter Scharffenberg har benyttet. Originalene er nu kommet tilbake til Stortingets arkiv. Men Scharffenberg har ikke bedt om å få se dem og har derfor ikke hatt anledning til å kontrollere riktigheten av avskriftene. Heller ikke har han anmodet Stortinget om tillatelse til på dette tidspunkt å la referatene bli trykt i bokform. Han vet derfor heller ikke noe om hvordan Stortinget ville ha stilt seg til en slik anmodning. Men presidentskapet ville vel svært at referatene er Stortingets eiendom og at presidentskapet alene er kompetent til å avgjøre om og i tilfelle når en offentliggjørelse skal skje. Antagelig ville en henvendelse fra Scharffenberg ført til at storparten av referatene var blitt offentliggjort, men forhåpentlig med atskillige utelatelser.

Scharffenberg har imidlertid ikke villet rette noen henvendelse til Stortinget. Han har ikke villet respektere dettes rett til ved sitt eget presidentskap å avgjøre hvor lang tid det er påkrevd å hemmeligholde det som ble sagt under fortrolle drøftelser i en for nasjonen livsfarlig tid. Scharffenberg er tydelig hellig overbevist om at han er kompetent til å treffe avgjørelsen.

Det vil kunne tvistes om hvorvidt Scharffenbergs opptreden er rettsstridig. Formodentlig rammes den ikke direkte av noen bestemmelse i straffeloven, såfremt da ikke i første hånd påtalemyndigheten og i annen hånd domstolene skulle finne at han har bevirket eller medvirket til «at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor en annen stat» (straffelovens § 90). Hvorvidt offentliggjørelsen har denne karakter vil der kanskje kunne være meningsforskjell om.

Men der bør neppe kunne reises tvil om at Scharffenberg har handlet illojalt og uridderlig mot Stortinget. Hans opptreden bør vel også medføre at der vedtas nye rettsregler på området. Det er nemlig i høy grad ubetryggende at hemmelige statsdokumenter skal kunne offentliggjøres av personer som er kommet i besittelse av dem ved tilfældigheter eller endog — som i dette tilfelle — ved mellomkomst av en den gang fiendtlig makt.

Scharffenberg kan umulig selv ha vært blind for det illojale og uridderlige i sin opptreden. Men han ønsker hensynsløs klarhet over disse forholdene (side 11). Hans krav på denne klarhet gjelder ikke bare okkupasjonens forhistorie. Han forlanger offentliggjørelse også de hemmelige dokumenter om 1905, om istandbringelsen av integritetstraktaten og om begivenhetene under den første verdenskrig.

Den måte han former disse krav på, må gi leserne det inntrykk at der fra norsk side har vært lagt et tåketeppe over hele vår utenrikspolitikk.

Særlig på meg kan denne fremstilling ikke unnlate å gjøre et høyst besynderlig inntrykk. Da jeg

nemlig mottok et oppdrag fra Carnegie-instituttet om å levere det norske bidrag til instituttets serie om (den første) verdenskrigens økonomiske og sosiale historie, henvendte jeg meg til Utenriksdepartementet og ba om å få adgang til dets arkiv, og denne adgang ble straks innrømmet meg. Hele arkivet ble åpnet for meg, også det jernskap som inneholdt de hemmeligste dokumenter. Ikke noen av departementets funksjonærer blandet seg inn i mitt arbeid. Jeg fikk anledning til å legge fram alle de opplysninger jeg fant det ønskelig å ta med, og jeg kan forlikre overlegens Scharffenberg om at min bok fra 1927 «Norge og Verdenskrigen» har skapt nettopp den «hensynsløse klarhet» over norsk utenrikspolitikk 1914–1918 som Scharffenberg nu krever.

Scharffenbergs bok synes imidlertid å vise at han ikke har satt seg inn i min fremstilling. På side 28 skriver han nemlig: «Under den første verdenskrig måtte Rederforbundet stille meget stor tonnasje til rådighet for vestmaktene, med svære tap av liv og skip.»

Hvis sannhetssøkeren dr. Scharffenberg vil umake seg med å lese gjennom mitt avsnitt om tonnasjeforhandlingene og gjennomføringen av tonnasjeavtalen (min bok side 190–198), må han nemlig komme til det resultat at hans utsagn er så misvisende som bare mulig. Norges Rederforbund ble i virkeligheten først brakt inn i forhandlinger med de britiske myndigheter i mars 1917, altså på det tidspunkt da tapene var størst. Det Rederforbundet oppnådde — gjennom en overordentlig dyktig ledet serie av forhandlinger — var et ved hjelp av britiske rekvisisjoner ordnet ombytte av skip, slik at de ubevæpnede norske fartøyer som gikk i faresonen, ble erstattet med britiske, mens de selv ble overført til fredeligere farvann. Resultatet av den tonnasjeavtale som kom i stand ved brevveksling og som for så vidt ikke er inkorporert i noe dokument, ble en betydelig nedgang i de norske tap av liv og skip. Om noen gang en norsk institusjon har oppnådd meget ved forhandlinger, da gjorde Norges Rederforbund det overfor de britiske myndigheter våren 1917.

Hva har ellers Scharffenberg ment å få bevisst gjennom den omfattende offentliggjørelse han nu har foretatt?

For det første at Norge ikke førte en strengt upartisk nøytralitetspolitikk i tiden fra utbruddet av den annen verdenskrig fram til den 9. april 1940. For det annet at vestmaktene ønsket å drive Norge inn i krigen, og at dette ønsket rettferdiggjorde den tyske okkupasjon.

Den siste av disse påstandene skal jeg belyse i en senere artikkel, hvor jeg vil oppta til behandling de ganske egenartede folkerettslige teorier Scharffenberg har fremsatt i sin bok.

Når det gjelder det første spørsmål, er det iallfall min personlige oppfatning at referatene ikke gir det bevis Scharffenberg mener å ha funnet i dem. De åpenbarer nemlig ikke et eneste tilfelle da der fra de norske myndigheter side ble gått fram på en folkerettslig sett uvennlig måte overfor Tyskland. Det er riktig nok så at den britiske regjering i en note som den 6. januar 1940 ble overgitt minister Colban av den britiske utenriksminister, Lord Halifax, stilte enkelte krav hvis oppfyllelse vanskelig ville latt seg forene med en helt upartisk nøytralitet; etter minister Colbans oppfatning skyldtes forresten denne note påtrykk fra fransk side. Colban avviste imidlertid på stedet de britiske krav som uantagelige. Dette standpunkt sluttet den norske regjering seg til, og Scharffenberg selv innrømmer (side 43) at de britiske trusler ikke ble satt i verk, og at Sir Laurence Collier som den gang var slet for Northern Department i Foreign Office, sa til Colban da Storbritannia lot saken falle: «You have won so far.»

I virkeligheten inneholder de av Scharffenberg offentliggjorte aktstykker ikke noen opplysning om noen opptreden fra norsk side som kunne berettile tyskerne til å angripe vårt land.

Ellers burde Scharffenberg erindre at om en stat har erklært seg nøytral i en krig mellom to andre makter, har den ikke i og med denne nøytralitetserklæring forpliktet seg til å avholde seg fra enhver handling som kunne være til fordel for den ene av partene. Skulle nøytraliteten ha et slikt innhold, ville den være gjennomførlig. En stat som står i handelsforbindelse med andre makter, vil nemlig ikke kunne unnlate gjennomføringen av sin utenrikske handelspolitikk i krigstid å foreta en rekke handlinger som uunngåelig vil bli til fordel for den ene av de krigførende parter. Geografiske og handelspolitiske forhold kan ligge slik til at disse fordeler i særlig grad bare tilflyter den ene av partene. Den nøytrale stat har nettopp ved å uttøve nøytralitetsskyldningen fraskrevet seg retten til å føre sin utenrikske handelspolitikk etter sine egne økonomiske interesser.

Under den annen verdenskrig fulgte forresten president Roosevelt, som lederen av verdens største nøytrale makt, den politikk ut fra denne makts egne livsinteresser, ikke bare handelspolitisk, men også når det gjaldt direkte bistand til krigføringen, å yte det britiske samveldet enhver bistand «short of war». Hvis den tyske regjering ut fra sitt synspunkt skulle sammenligne den norske nøytralitet før 9. april 1940 med den nordamerikanske før Pearl Harbor, måtte den ha betegnet vår opptreden som utslag av den «englerene uskyld» som Scharffenberg taler om i en annen forbindelse.

Om imidlertid referatene fra de hemmelige møter ikke avdekker noen mangel på upartiskhet i den norske nøytralitetspolitikk overfor Tyskland, godtgjør de til fulle at vårt land i en annen samtidig krigssituasjon langt fra fulgte grunnsetningene om upartisk nøytralitet. Det gjelder forholdet til den finsk-russiske krig. Referatene legger nemlig ikke skjul på at Norge, den gang i forhold til landets ytterst begrensede ressurser, lyet Finland en ikke ubetydelig direkte materiell hjelp.

På dette punkt setter Scharffenberg imidlertid ikke inn med noen kritikk. Det må skyldes hans egen sympatinnstilling. Fra mitt samarbeid med ham i de første månedene 1940 kjenner jeg også personlig til at han ville være nøytralitetsbegrepet meget langt når det gjaldt å bistå Finland. Men det er ikke greit å skjønne hvordan Scharffenberg i upartiskhetens navn kan billige den norske «velvillige nøytralitet» overfor Finland og samtidig helt utfordomme at vårt land — etter hans subjektive skjønn — ga visse begunstigelser til Storbritannia. Hadde ikke Sovjet-Samveldet samme krav på upartisk opptreden fra Norges side som Nazi-Tyskland?

Det interessanteste ved de norske aktstykker Scharffenberg har offentliggjort, er ellers nettopp det lys de kaster over de norske politikeres innstilling til den finsk-russiske konflikt. På en meget anskuelig måte viser referatene hvordan det var vinterkrigen i nordst

som den gang sto i brennpunktet av tingmennenes oppmerksomhet. I virkeligheten var våre politikere i desember 1939 og januar 1940 så opptatt av Finnlands skjebne at deres tanker i en nesten forbausende grad ble avledet fra de fæser vårt eget land den gang var omgitt av. Der er noe dypt sympatisk i dette. Vi står her i virkeligheten overfor en av de få gyldige unnskyldninger som kan anføres for den sørgelige uforberedthet Norge befant seg i natten til den 9. april.

Wilhelm Keilhau